

KISEBBSÉGEK NYELVHASZNÁLATA

Beszél Ön „kárpátaljai magyarul”?

Márku Anita: „Po zákarpátszki”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: „Lira” Poligráfcentrum, 2013. 244 p.*

A mai Kárpátalja területét mindig is az etnikai-, kulturális- és nyelvi sokszínűség jellemezte. Egy kárpátaljai magyar a mindennapi kommunikációja során gyakran találja magát szembe olyan helyzettel, mikor el kell dönteni, hogy melyik nyelven szólaljon meg, használ-e a választott nyelven belül a másik nyelvből származó elemeket. Mindez sokszor nem tudatosan történik, a beszélő az adott szituációhoz igazítja nyelvhasználatát. A döntések mögötti kommunikációs stratégiák kérdésével foglalkozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Hodinka Antal Intézete munkatársának, Márku Anitaéknak legújabb monográfiája. A szerző doktori értekezésének kiadásra átdolgozott változata „*Po zákarpátszki*”. *Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben* címmel jelent meg.

A kötet a pszicho- és szociolingvisztika szemléletét együttesen alkalmazva elemzi a kárpátaljai magyar közösség nyelvválasztási stratégiáit, valamint az olyan jellemző vonásait, mint a szókölcsonzés, kódváltás. E cél elérése érdekében a szerző több kutatási módszert alkalmazott: a kódváltást és a szókölcsonzést az élőbeszédéből származó hanganyagokból, strukturált interjúk átírataiból, a szépirodalomból, a helyi sajtóból, valamint az interneten található közösségi oldalokról gyűjtött korpusz alapján, a nyelvválasztást nyelvhasználati kérdőívek (Rétegett 2009, Fialatok 2006) eredményeit felhasználva vizsgálta.

A kötet logikusan egymásra épülő részekből áll. A bevezető után a szerző a kétnyelvűség meghatározása mellett olyan kérdésekre is kitér,

mint a verbális repertoár, kommunikatív kompetencia, nyelvválasztás, kódválasztás. Ismerteti a nyelvválasztási kutatásokkal, a kódváltással foglalkozó hazai, nemzetközi, orosz és ukrán szakirodalmat is. Emellett részletesen bemutatja az interferenciajelenségek, a szókölcsonzés és kódváltás típusait, a kódváltás indítékait kommunikációs, pragmatikai, valamint nyelvészeti és pszicholingvisztikai megközelítésből.

A harmadik fejezetben kerül sor a kutatás során alkalmazott módszerek részletes ismertetésére, a kutatás tervezése során megfogalmazott hipotézisek bemutatására.

A kötet negyedik része a kárpátaljai magyar közösség nyelvválasztási stratégiáiról és a nyelvválasztást meghatározó tényezőkről szól. A kérdőíves vizsgálatok eredményei alapján Márku Anita arra a következtetésre jut, hogy a nyelvek között munkamegosztás figyelhető meg: míg a magánszférában szinte kizárólag az anyanyelv használatos, a formális színtér felé haladva egyre jobban dominál a többségi nyelv használata. A nyelvválasztást a beszédtema és a státusz egyaránt befolyásolja. Az adatközlők ukrán/orosz nemzetiségű hivatalos személlyel, felettesükkel munkáról, szakmáról inkább többségi nyelven társalognak, magánbeszélgetéseket közeli ismerőseikkel, munkatársukkal inkább magyar nyelven folytatnak, ha az illető tud magyarul. A vizsgálat során az is kiderült, hogy a megkérdezettek pozitívan viszonyulnak saját nyelvváltozatukhoz, egy részük negatív attitűdöket táplál az ukránnal szemben. Ugyanakkor a helyi magyarok elismerik a többségi nyelv presztízsét, és hogy Kárpátalján a boldogulás elengedhetetlen feltétele az államnyelv ismerete.

A következő részben a kódváltási típusok és szokások grammatikai és társadalmi aspektusából történő bemutatása található. A fejezetben rengeteg példával illusztrálva ismerkedhet meg az olvasó a kárpátaljai magyarság kódváltási szokásaival. A nyelvi rendszer felépítése felől vizsgálva az egyes szekvenciák, a mondat és diskurzus szintjén egyaránt előfordul kódváltás. A vizsgált korpusz alapján Márku Anita azt a következtetést vonja le, hogy a váltás leginkább a tartalmas szavakat érinti, főleg egyszavas kódváltás a jellemző, de nem ritkák a szószerkezetek vagy az egész mondatos váltások sem. A kötetben a kódváltás pragmatikai okairól is olvashatunk. A kárpátaljai magyar közösségben a váltás leg-

főbb funkciója, hogy a beszélő alkalmazkodjon a megváltozott körülményekhez. Nagyrészt egynyelvűek jelenléte miatt történik a nyelvváltás, leggyakrabban idézés céljából, de a megnyilatkozásokban olyanra is szép számmal akad példa, hogy nyelvi játékként, stílushatásként jelenik meg a kódváltás. A fejezetben egy összefoglaló táblázatot is találhatunk a kárpátaljai kódváltástípusokról (12. táblázat, 162–165. old).

A kötet hatodik fejezete foglalkozik a szókölcsonzés témakörével. A korpuszban összesen 140 adatolt kölcsönzó szerepelt, ezek túlnyomó többsége közvetlen kölcsönzés. A közvetlen kölcsönzavak listája a 14. táblázatban található (240–243. old.). A legtöbb kölcsönelem szófaja szerint főnév.

Márku a kölcsönzók típusai mellett azt is vizsgálta, hogy az adatközlők hogyan viszonyulnak a kölcsönzéshez. A többség vélekedése szerint a kölcsönelemek hozzátartoznak a kárpátaljai magyarok nyelvváltozatához, ezt azonosítják „po zákárpátszki”-ként, azaz kárpátaljai nyelvváltozatként, saját nyelvhasználatuk markáns jegyeként tekintenek ezekre az elemekre.

A könyv utolsó fejezetében a szerző megkísérel elosztatni néhány kétnyelvűséggel, kódváltással szembeni nyelvi mítoszt. Az egyik ilyen tudománytalan nézet, hogy egyetlen beszélgetésen belül két vagy több nyelv keverésének eredménye a „zagyva” beszéd, a „bomlott” gondolkodás következménye. A tudományos kutatások azonban – így Márku Anita vizsgálatai is – egyértelműen alátámasztják, hogy a kódváltás valójában nagyon is rendszerezett gondolkodási képességre vall, nyelvileg rendezett diskurzus jön létre a kódváltásos szekvenciákat tartalmazó szövegekben is. A kódváltásnak számos funkciója van a kétnyelvű közösségekben, a kódváltások révén olyan rejtett jelentések fejezhetők ki, melyek segítik a beszélőket kommunikációs céljaik elérésében.

Márku Anita könyve átfogó képet nyújt a kárpátaljai magyarság nyelvhasználati szokásairól. A szerző olvasmányosan fogalmaz, nagyszámú példaanyaggal támasztja alá következtetéseit. A kötet rávilágít arra, hogy az egymás mellett élő népek, nyelvek, kultúrák mindig is hatottak és hatnak egymásra, s a kárpátaljai magyar nyelvhasználatnak szerves részét képezik a kétnyelvűségi jelenségek.

A tartalmas kötet érdekes és értékes olvasmány lehet mindazok számára, akiket érdekel, hogy hogyan is beszélnek, írnak a Kárpátalján élő magyarok. Márku Anita kötete arról szól, hogyan használják anyanyelvüket a kárpátaljai magyarok abban a kivülálló számára egzotikus világban, ahol az átlagember nem csak egy nyelvet ért, többféle írásrendszerben írott szövegeket is képes elolvasni; azt mutatja be a szerző, hogy miként befolyásolja a helyi magyarok kommunikációs stratégiáit, azonosságtudatukat, a nyelvekhez fűződő viszonyukat, nyelvi közléseik szerkezetét és jellegét a többnyelvű, kulturálisan heterogén környezet.

Tóth Enikő

A nyelv mint a nemzeti azonosság tükre: Svájc példája

Ódor László: *Svájc él a nyelveiben is, avagy Svájc a nyelveiben is él = Korunk, 3. évf. 2013. 11. sz. 3-10 p.*

A szerző négyéves svájci diplomáciai szolgálat után hazatérve 1994-ben kezdte meg a Budapesti Corvinus Egyetemen egy svájci központ létrehozását. A legfontosabb tapasztalata a tanítás során az volt, hogy a svájci egység szempontjából leglényegesebb dolgokat a német anyanyelvű diákok sem értették. A nyelvi eltérés nem a tájnyelvi különbségekben ölt testet (hiszen ez a „valódi” német nyelvterületen is létezik), hanem magukban a szavakban, a szókincsben, az egyedi jelenségeket illető egyedi szemantikában rakódik az írott nyelv élére.

A valóságban többről van szó. A másság valósága gondolkodási egységességgel jár, mert a svájci német „normális” német szavak formai egyezése nem jelenti a valódi jelentés felismerését.

A szerző ilyen megfontolásokból alkotott meg egy német-szótárt, amely tulajdonképpen a svájci társadalmi kultúra szótára. A svájci világ speciális német szavait szaknyelven Helvetismennek nevezik, és a szerzőben felmerült az ötlet, hogy jó lenne a szótárt magyarul is kiadni.

Külön is jó oka van a szándék megvalósításának, mert nálunk sokkal nagyobb jelentősége van a nyelvnek, mint szubkontinensünk nyugat-